

МЕХАНИЗЪМ ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТОРМОЗА МЕЖДУ ДЕЦАТА В ДЕТСКАТА ГРАДИНА

ВЪВЕДЕНИЕ И ЦЕЛ НА НАСТОЯЩИЯ ДОКУМЕНТ

Настоящият документ е изготвен от работна група в Министерството на образованието и науката с участието на представители на Министерството на труда и социалната политика, Агенцията за социално подпомагане, Държавната агенция за закрила на детето, Националната мрежа за децата, фондация „Асоциация Анимус” и УНИЦЕФ – България. Документът има за цел да очертае рамките на единен механизъм за противодействие на тормоза, който да подпомогне детските градини в техните усилия за справяне с това явление

Въвеждането на общ механизъм за противодействие на тормоза се налага от разбирането, че реален напредък в справянето с насилието може да бъде постигнат само в резултат на прилагането на последователна и целенасочена политика, която се споделя и следва от цялата училищна общност и се подкрепя от всички отговорни институции. Подобна политика е необходимо да включва мерки и дейности за превенция и намеса, както и разписани механизми и отговорности за действие в ситуации на насилие. Тези елементи са подробно разгледани в настоящия документ.

Документът се състои от две основни части – алгоритъм за прилагането му и приложения. В първата част се разясняват понятията „насилие” и „тормоз”, видовете поведение, които те включват, както и белезите, по които да бъдат разпознати. Тази част е информативна и с нея трябва да бъдат запознати всички служители в детската градина.

Във втората част на документа се разглеждат задължителните елементи на политиката в детската градина за противодействие на тормоза. В тази част се разясняват дейностите по превенция и интервенция (реакция), които се осъществяват на равнище детска градина и на равнище група, включването на родителите като неизменен участник в процеса на превенция и на интервенция, както и се очертават основните ресурси, които детската градина и съответно Министерство на образованието и науката трябва да осигурят, за да може ефективно да се противодейства на насилието.

Приложенията към основния документ дават практически насоки за това как да се провежда оценката, как да се осъществяват дейностите на ниво група, как да се подаде сигнал към други служби или услуги при възникване на по-сериозни ситуации с оглед на причинената вреда и последиците за живота и здравето на децата.

Алгоритъмът за прилагане на механизма разписва конкретни задачи и съответните им срокове с оглед на реализирането на дейностите по настоящия механизъм.

1. ИЗМЕРЕНИЯТА НА ТОРМОЗА В детската градина

Тормозът в детската градина обхваща широк спектър от прояви. Това е явление със сериозни размери, което оставя дълготрайни последици върху психичното здраве и поведението както на децата, които търпят насилие, така и на онези, които го извършват или наблюдават.

Какво е насилие?

В България в официална употреба е дефиницията на понятието „насилие“, дадена в параграф1, т. 1-5 от допълнителните разпоредби на Правилника за прилагане на Закона за закрила на детето. Две от определенията имат пряка връзка с насилието от деца върху деца, което е обект на настоящия механизъм.

Физическо насилие е „причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание, без разстройство на здравето”.

Психическо насилие „са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплаха, дискриминация, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника, попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда”.

Сексуално насилие и злоупотреба над дете според определението на СЗО е „участието на дете в сексуални действия, които той или тя не разбира напълно и за които не е в състояние да даде информирано съгласие, или за които детето не е подготвено от гледна точка на развитието си и не може да даде съгласие, или които са в нарушение на законите или социалните табу на обществото”.

Тормозът спада към насилието над дете и се третира с мерките на Закона за закрила на детето. Според чл. 7, ал. 1 и 2 от Закона за закрила на детето, всяко дете има право на закрила от насилие и всеки, на когото стане известно за дете, преживяло насилие, е длъжен да сигнализира органите по закрила.

Тормозът между връстници се разглежда от много автори като групов феномен (Craig and Perlar, 1997). Случаите на насилие се извършват в групова среда, в присъствието на други връстници и в отсъствието на възрастни. Дан Олвеус (Olweus, 1993) определя тормоза като *сбор отсъзнателни негативни постъпки, които са дълготрайни, насочени към един и същ ученик от страна на един ученик или група.*

Ключови в разбирането за тормоза са следните характеристики на това поведение:

1. злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете;

2. извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унизи или изолира от социалния живот;
3. повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на агресия.

Тормозът обхваща много широк спектър от поведения: преки нападения (удряне, заплаха или принуда, дразнене, подигравка, наричане с обидни прякори, сексуални забележки, откраждане или повреждане на лични вещи) или непреки (например разпространяване на слухове или насърчаване на другите да отхвърлят или изключат някого от приятелската среда). Проявите на тормоз най-общо могат да бъдат разделени на следните основни групи:

Физически тормоз – например, блъскане, щипане, разрушаване, удряне, нанасяне на болка, спъване, затваряне в някое помещение;

Вербален тормоз – словесни изрази, които имат за цел да унижат и оскърбят детето на база раса, пол, религия, сексуалност, увреждане или друго, с което се подчертава различие от останалите. Включва подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди;

Психически тормоз – например, подмятане, подиграване, закачане, омаловажаване, заплахи, изнудване, повреждане на имущество, кражба и хвърляне на вещи, заплашителни погледи, неприятелско следене;

Социален тормоз – например, избягване, игнориране, изключване от дейността, одумване и разпространение на злобни слухове, натиск върху другите да не влизат в приятелски отношения с децата, обект на тормоз, изолиране;

Сексуален тормоз – представлява всяка форма на нежелано словесно, несловесно или физическо поведение със сексуален характер, имащо за цел или водещо до накърняване на достойнството на лицето, и по-специално създаване на смуцаваща, враждебна, деградираща (принизяваща), унизителна или обидна обстановка. Включва измислянето на сексуализирани прякори или имена, коментари за външността на някой и подигравки със сексуално значение, неподходящо докосване, бележки и надписи със сексуално съдържание и т.н. до по-екстремни форми на нападане и насилие.

Тормозът може да се случва както във физическата среда, така и във виртуалната среда (кибертормоз). Бурното развитие на електронните комуникации през последните години доведе до нарастване на проявите на насилие, които се извършват чрез интернет или мобилен телефон. Тук спада разпространяването на:

- обидни, заплашителни и подигравателни текстови съобщения по мобилен телефон, електронните средства за комуникация или в социалните мрежи;

- разпространяване на материали, които уронват достойнството на детето или го унижават: снимането на детето с мобилен телефон и свободното разпространяване на снимки или видеозапис в интернет или по други канали без негово съгласие, кражба на самоличност, разпространение на слухове в социалните мрежи др.

Един от признаците, че дете може би е жертва на кибертормоз, е рязката смяна на настроението и поведението му при използване на интернет или при получаване на обаждане по мобилен телефон – например детето става мълчаливо и боязливо.

Конкретни примери, както и разграничаването на нивата на различните форми на тормоз с оглед причиняване на различна по степен вреда, са представени в Таблица 1. Класификация на формите на тормоз и предприемане на съответни действия.

Физическият тормоз е формата, която възрастните най-често забелязват и затова често мерките за справяне обикновено са насочени именно към нея. Психическият и социалният тормоз по-трудно могат да бъдат установени, тъй като те не са така видими, а и децата, от своя страна, нямат нагласата да споделят с възрастните за своите преживявания.

В много случаи социалният и психическият тормоз, като обидните думи и прякори, социалното изолиране и други се подценяват и считат за нормална част от процеса на социализация и израстване на децата.

Тормозът, независимо от това как се упражнява, е деструктивен и опасен вид насилие.

Следователно усилията за справяне с насилието от деца над деца в детската градина трябва да бъдат насочени към всички проявления на това явление, а не само към неговите физически форми.

Разпознаването на **физическото насилие** включва следните физически и поведенчески показатели:

- различни по вид и цвят натъртвания, включително синини, постоянни или чести червени петна, включително от пръсти, насинени очи, следи от ухапване;
- неправдоподобни или объркани обяснения за травмите, включително едностранни отговори;
- безпокойство и крайности в поведението - от агресивност до пасивност;
- лоша представа за себе си - децата смятат, че са заслужили насилието;
- прекалена отстъпчивост на детето и оставяне без протест да се прави каквото и да било с него;

- влошаване на здравословното състояние, което включва прилошавания, главоболие, отпадналост;

Разпознаването на **психическото насилие** включва следните физически и поведенчески показатели:

- детето може да стане затворено и изолирано, да не желае да контактува с връстниците си;

- агресивно поведение и/или поведение, насочено към привличане на вниманието, упорито непослушание, самонараняване;

- внезапни избухвания, които са необичайни за възрастта или за нивото на развитие на детето;

- бягане и криене

- загуба на доверие, неучастие в общите занимания в детската градина, ниска самооценка;

- психосоматични симптоми.

Разпознаването на **сексуалното насилие** включва както изброената по-горе симптоматика, така и различни прояви на сексуализирано поведение (имитация на сексуален акт, разголване, използване на език, свързан със сексуални действия и т.н., които са нехарактерни за съответната възрастова група деца).

1. ПОЛИТИКА ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА ТОРМОЗА В детската градина

Основен принцип при изграждането на политика за противодействие на тормоза в детската градина е прилагането на цялостен подход, полагане на координирани и последователни усилия за предотвратяване на тормоза и създаване на по-сигурна среда. За да се изгради защитната мрежа е необходимо да се поставят ясни граници, да се формират ценности, да се създадат правила и процедури, които не допускат прояви на насилие и тормоз в детската градина.

Основните въпроси, които трябва да намерят отговори тук, са:

Има ли правила и решения във връзка с всяка една проява на тормоз, дефинирана в текста по-горе?

Има ли система за превенция? Създадени ли са условия за превантивна работа с групата? Включени ли са децата в образователни дейности, семинари, работилници,

които да ги запознаят с различните форми на тормоз и насилие, да възпитават уважение и толерантност към различията, да развиват чувствителност към границите на другия, етика на взаимоотношенията, кое поведение е приемливо и кое – не, как да се реагира на неприемливо поведение и др.?

Има ли система за интервенция? Познават ли децата и родителите възможностите за реагиране, ако все пак има изградена някаква система за защита?

Използват ли децата, родителите и учителите тази система?

Получават ли децата помощ, когато я поискат и каква?

Имат ли капацитет учителите, и родителите да реагират на различните форми на тормоз?

От какъв вид допълнителна подкрепа имат нужда, за да могат да участват ефективно и да се спрем с безразличието?

От какъв вид сътрудничество и помощ с други, външни за детската градина служби, организации или институции, има нужда?

Кои са те и как могат да бъдат привлечени?

Отговорите на тези въпроси, от една страна, дават информация за това какво е субективното мнение на всички заинтересовани лица, а от друга страна, служат за създаването на реална картина на ситуацията в детската градина.

Причините за насилието са много и комплексни и детската градина трудно би могло да повлияе на всички. То може обаче успешно да намали тези фактори, които са свързани със средата в детската градина и които допринасят за проявата на агресия и за утвърждаване на агресивни модели на поведение, чрез:

- системни усилия за възпитаване у децата на социални умения и нагласи, които не допускат насилие във взаимоотношенията;
- подобряване на физическата среда в детската градина (с фокус върху групите), която не съдържа предпоставка за изява на агресивното поведение и в същото време създава условия за формирането на групата като общност;
- следване на последователни стъпки за подкрепа и разбиране на последиците от насилието и за справяне с неприемливото поведение на децата, които не наблягат на наказанието.

политика на детската градина, която се реализира на равнище детската градина и на равнище група, като на всяко едно от тези равнища се осъществяват дейности по превенция и интервенция (реакция).

Превенцията на тормоза включва комплекс от мерки, които имат за цел ограничаване и/или елиминиране на предпоставките и рисковите фактори, допринасящи за насилието. Превенцията поставя приоритет върху дейности на равнище група, например създаване на правила на отношения в групата, морално възстановяване на щета, тематични дискусии. Дискусиите са възможност в групата да се поставят за обсъждане въпроси, които вълнуват или смущават децата, като по този начин се създава пространство за отработване на агресията чрез говорене, разиграване на ситуации, тяхното обсъждане и съответно осмисляне.

Интервенциите включват действия и мерки, които целят спиране и разрешаване на възникнала вече ситуация на тормоз, като се отчитат индивидуалните потребности на всяко дете, въввлечено пряко или косвено в ситуацията, и се прилага принципа на най-добрия интерес на детето. В по-голямата си част интервенциите включват отговора на детската градина при възникнали ситуации на тормоз.

2. Разработване и въвеждане на система за предотвратяване и противодействие на тормоза в детската градина

2.1. Дейности на равнище детската градина

2.1.1. Превенцията на равнище детската градина включва оценка на проблема, създаване на координационен съвет, изготвяне на план за противодействие на тормоз и създаване на единни правила.

- **Оценка на проблема**

Оценката и анализирането на проблема е първата стъпка към неговото решаване. Оценката на проблема изисква да се даде отговор на следните въпроси: Осъзнава ли се проблемът и какво се знае за него? Кои видове и какви форми на тормоз има в детската градина? Колко често те се проявяват? Къде са местата, на които най-често се случват? Кои са участниците? Как се е реагирало до момента? Какво следва да се предприеме, за да бъде реакцията ефективна?

Оценката следва да се извършва в началото и в края на учебната година. Тя се организира от ръководство. За целта могат да се използват редица инструменти, като специални въпросници, дискусии с участие на цялата общност, фокус групи с деца, учители и родители и др. В *Приложение 3* е включен пакет от такива психологически инструменти.

Резултатите от оценката и наличието на проблем се обсъждат на педагогически съвет с участието и на непедагогическия персонал, а в подходящ формат – и с родителите и децата.

В края на учебната година може да се проведе конференция с участието на цялата общност или серия от фокус групи с деца от различни възрасти, родители, учители и др.

- **Създаване на координационен съвет**

Във детската градина следва да се създаде координационен съвет с ясни функции и делегирани отговорности, който да отговаря за планиране, проследяване и координиране на усилията за справяне с тормоза. Съветът се ръководи задължително от помощник-директор и включва психолог или педагогически съветник, учители, и родители.

- **Изготвяне на план за съответната учебна година за противодействие на тормоз**

На базата на извършената оценка в началото на всяка учебна година координационният съвет изготвя план за съответната учебна година за противодействие на тормоза. Този план съдържа описание на всички дейности по превенция и интервенция на равнище група и детска градина и е индивидуален за всяка детска градина с оглед на потребностите, вследствие от оценката в началото и в края на годината. Той е със срок една учебна година и се ревизира и актуализира всяка учебна година.

- **Създаване на единни правила**

Създаването на единни правила е неизменна част от превантивните дейности, които се предприемат на равнище детска градина. Този процес се свързва със следните дейности:

1. формулиране на предложения от всяка група за правила на поведение и ценности;
2. обобщаване на всички предложения за правила на поведение и ценности,

направени от групите и формулиране на общи ценности и правила, които да бъдат част от политиката на детската градина.

3. договаряне на единен механизъм, включително разписани ясни отговорности, за реагиране при всяка проява на тормоз и насилие;
4. разработване на предложения за промени в Правилника за дейността на детската градина и обсъждането им с общността;
5. приемане на съгласуваните промени;
6. прилагане на програми за развитие на личните и социалните умения на децата;
7. ясно разпределение на конкретни отговорности на всички възрастни в детската градина;

8. използване на подхода за работа с връстници (peer education), които трябва да станат естествените помощници при реализирането на всички видове интервенции както по отношение на децата, които са обект на тормоз, така и по отношение на децата, които упражняват насилие;
9. повишаване квалификацията на учителите за работа с програмите, включително реализиране на специализирани обучения за определени категории от работещите в детската градина за справяне с критични ситуации и други;
10. разработване на мерки за привличане на родителите;
11. разработване на процедури и механизми за осигуряване на непрекъснато съгласуване на интересите и потребностите на отделните групи, съставляващи общността в детската градина;
12. информиране и актуализиране на информацията за наличните ресурси в общността

– съществуващи услуги и програми за превенция и противодействие на насилието и тормоза в детската градина;

16. осигуряване на реални партньорства с външни на детската градина служби, организации и специалисти;
17. насочване към здравни и социални услуги за децата и техните семейства.

ТАБЛИЦА 1. КЛАСИФИКАЦИЯ НА ФОРМИТЕ НА ТОРМОЗ И ПРЕДПРИЕМАНЕ НА СЪОТВЕТНИ ДЕЙСТВИЯ			
Ниво на тормоз	Отговор на детската градина	Документиране	Последователност на процедурите за интервенция
ПЪРВО НИВО – НИСКО НАРУШАВАНЕ НА ПРАВИЛАТА: Форми на физически тормоз са например: леко удряне, бутане, щипане, драскане, дърпане на коса, хапане, подритване, замърсяване или разрушаване на нечия собственост. Форми на вербален тормоз са например: подмятания, подигравки, унижение, заплахи, обиди, нецензурни/неприлични коментари; Форми на психически тормоз са например: омаловажаване, клюкарене, обиждане, осмиване,	<p>На първо ниво, по правило, действията се предприемат автономно от учителите на групата заедно с родител, като се предприема педагогическа работа – индивидуално, за група деца или за цялата група.</p> <p>При наличие на щети от материален характер – те се възстановяват.</p> <p>По изключение, ако насилственото поведение се повтаря,</p>	<p>Ситуациите от първо ниво не се регистрират.</p>	<p>1) Верифициране на подозрение или откриване на ситуация на тормоз – подробно информиране за случилото се от всички участници.</p> <p>2) Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници.</p> <p>3) Уведомяване на родител</p> <p>4) Консултации - предприемане на индивидуални разговори с участниците.</p> <p>5) Мерки и действия от страна на</p>

<p>засрамване, подвикване, ругане, клеветене, измисляне на праякори.</p> <p>Форми на социален тормоз са например: подмятане на коментари, подиграване, изключване от групи или съвместни дейности, фаворитизация/предпочитания, базирани на различие, разпространяване на слухове.</p> <p>Форми на сексуален тормоз са например: показване на неприлични жестове и действия, вербален тормоз със сексуално съдържание, разпространение на истории и изображения със сексуален подтекст.</p> <p>Форми на кибертормоз са например: обидни обаждания и изпращане на обидни съобщения (SMS, MMS, съобщения в социалните мрежи, др.)</p>	<p>педагогическата работа не дава резултат, последствията са по-сериозни, ако се касае за насилие от страна на група към индивид или ако едно и също дете бива тормозено нееднократно в ситуации, класифицирани като първо ниво, то тогава следва се да предприемат действия, предписани за ситуации от нива две или три.</p>		<p>учителите и пом.възпитателя на групата - намиране на решение, което удовлетворява страните и служи за пример на наблюдателите.</p> <p>6) Мониторинг на предприетите мерки и действия.</p>
<p>Ниво на тормоз</p>	<p>Отговор на детската градина</p>	<p>Документиране</p>	<p>Последователност на процедурите за интервенция</p>
<p>ВТОРО НИВО – ПОВТАРЯНЕ НА ЕДНИ И СЪЩИ НАРУШЕНИЯ НА ПРАВИЛАТА ИЛИ С ПО-СЕРИОЗНИ ПОСЛЕДИЦИ:</p> <p>Форми на физически тормоз са например: шамаросване, удряне, стъпкване или късане на дрехи, ритане, обграждане, плюене, отнемане и разрушаване на нечия собственост, дърпане на нечий стол изпод него, дърпане за уши или коса.</p> <p>Форми на вербален тормоз са например: подигравки, отправени пред целия клас или група, публично унижение, обиди;</p> <p>Форми на психически тормоз са например: изнудване, заплашване,</p>	<p>На второ ниво, по правило, действията се предприемат от учители на групата заедно с психолог или педагогически съветник, представител на координационния съвет и директор и задължително участие на родител.</p> <p>Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил процедурата, директорът следва да</p>	<p>Ситуацията на тормоз може да се запише в дневник като тормоз и се предприема работа по случай.</p> <p>Възстановяване на щети при наличие на такива.</p>	<p>1) Верифициране на подозрение или откриване на ситуация на тормоз.</p> <p>2) Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участници.</p> <p>3) Уведомяване на родител.</p> <p>4) Консултации.</p> <p>5) Мерки и действия - работа на координационния съвет: анализ на ситуациите от регистъра и предприемане на индивидуална работа по случай с дете в риск от тормоз и разписване на индивидуална програма.</p> <p>7) Мониторинг на предприетите мерки и действия.</p>

<p>несправедливо наказание, забрана за общуване, отхвърляне и манипулация.</p> <p>Форми на социален тормоз са например: интригантстване, разпространяване на слухове, публично отхвърляне и игнориране, неприемане, манипулиране и използване.</p> <p>Форми на сексуален тормоз са например: сексуално докосване, показване на порнографски материали, показване на интимни части на тялото и сваляне на дрехи, подтикване или принуждаване към сексуални действия, заснемане в сексуални пози.</p> <p>Форми на кибертормоз са например: непоискано заснемане и разпространяване на снимки и видео, злоупотреба с блогове, форуми, социални мрежи, заснемане без разрешение.</p>	<p>се обърне към отделите за закрила на детето.</p> <p>Координационният съвет прави оценка на риска и се инициира индивидуална работа по случай.</p>		
Ниво на тормоз	Отговор на ДГ	Документиране	Последователност на процедурите за интервенция
<p>ТРЕТО НИВО – ЗЛОУПОТРЕБА СЪС СИЛА, КАКТО И ПРИ ЕКСТРЕМНИ СИТУАЦИИ, В КОИТО СЪЩЕСТВУВА ОПАСНОСТ ЗА ЖИВОТА И ЗДРАВЕТО ИЛИ ЗА ТЕЛЕСНИЯ ИНТЕГРИТЕТ, ЗА КОЙТО И ДА Е ОТ УЧАСТНИЦИТЕ В СИТУАЦИЯТА:</p> <p>Форми на физически тормоз са например: сбиване, задушаване, събаряне, причиняване на изгаряния и други наранявания, намушкване с остър предмет, провесване от прозорец или високо място, лишаване от храна, излагане на ниски или високи температури и заплашване с оръжие.</p>	<p>На трето ниво, по правило, уведомяването на органите на полицията става незабавно от служителя на детската градина, идентифицирал тормоза.</p> <p>Действията на ниво училище се предприемат от директор заедно с координационния съвет със задължителното участие на родител и компетентни власти, организации и услуги (центрове за социална работа,</p>	<p>Ситуациите на тормоз от трето ниво се описват в Дневник за случаи на тормоз, като по тях се предприема интензивна работа по случая, включваща всички участници, правят се оценки на потребностите и план за действие, както и се иницират процедури в съответствие</p>	<p>1) Верифициране на подозрение или откриване на ситуация на тормоз и незабавно уведомяване на органите на полицията.</p> <p>2) Прекратяване на ситуацията и успокояване/интервенция към всички участниците.</p> <p>3) Уведомяване на родител.</p> <p>4) Консултации- предприемане на индивидуални разговори с участниците.</p> <p>5) Мерки и действия от страна на</p>

<p>· Форми на вербален тормоз са например: закани, заплахи, обиди, клетви, които накърняват сериозно достойнството, публично унижение и др.;</p> <p>· Форми на психически тормоз са например: сплашване, изнудване със сериозни заплахи, насилствено отнемане на пари и вещи, ограничаване на движението, склоняване за употреба на наркотични и други психотични вещества, включване в деструктивни групи и организации.</p> <p>· Форми на социален тормоз са например: заплахи, изолация, групово измъчване на индивид или група и организиране на затворени групи (банди), последиците от които нанасяват други.</p> <p>· Форми на сексуален тормоз са например: съблазняване от друго дете или възрастен, злоупотреба с власт при подстрекаване, изнудване, склоняване и/или принуждаване към сексуални действия, блудство, изнасилване, кръвосмешение.</p> <p>· Форми на кибертормоз са например: повторно действие на непоискано заснемане и разпространяване на снимки и видеозаписи, злоупотреба с блогове, форуми, социални мрежи, заснемане без разрешение, заснемане на сцени на насилие, разпространение на записи и снимки на детска порнография.</p>	<p>здравни центрове, отдел закрила на детето, полиция и др.). Ако присъствието на родител не е в най-добър интерес на детето, например би го наранил, застрашил безопасността му или би нарушил процедурата, директорът следва да информира центъра за социална работа, отделите за закрила на детето и/или полицията.</p> <p>Отговорът на детската градина може да включва насочване към местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните и полицията, и община по силата на координационния механизъм; съставяне на Протокол за тормоз и възстановяване на щетата;</p>	<p>със закона.</p> <p>Ако друга организация или услуга е въввлечена в работата с ученика, училището установява връзка с тези организации или услуги и хармонизира дейностите.</p>	<p>координационния съвет, интензивна работа по случай, информиране и насочване към други служби и/или услуги от страна на директора.</p> <p>б) Мониторинг на предприетите мерки и действия.</p>
---	--	---	---

- **Насочване на случаи към външни служби**

При идентифициране на ситуация на тормоз, следва незабавно да се уведомят органите за закрила на детето: ОЗД и/или полиция. Уведомяването е задължение на всеки гражданин по силата на Закона за закрила на детето (ЗЗД), следователно сигнал до

отдел „Закрила на детето“ и/или Районно управление „Полиция“ трябва да подаде гражданинът или служителят на училището, идентифицирал тормоза. Това може да бъде учител, възпитател, педагогически съветник, директор, психолог, служител от непедagogическия персонал, както и Координационният съвет като колективен орган. Уведомените институции започват проверка на сигнала по реда на Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция.

Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция, който е приет и функционира от 2010 г., е публикуван на страницата на Държавната агенция за закрила на детето. Основната цел на Координационния механизъм е да бъдат обединени ресурсите и усилията на специалистите и органите за закрила за осигуряване на ефективна система за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие.

2.2. Дейности на равнище група

2.2.1. Превенцията на равнище група включва приоритетно обучителни дейности и работа с класа.

- **Обучителни дейности, в които водеща роля имат учителите на групата.**

За работата на равнище група следва да се прилагат всички форми на групова работа, дискусии, решаване на казуси, ролеви игри, споделяне на опит, като се използват възможностите на различните направления, различни извънгрупови и извънучилищни дейности.

Необходимо е да се извеждат теми от учебното съдържание, които може да се използват за работа и анализ по проблема насилие, свързани с правата на децата, ценностите, социалните роли, функционирането на групите и институциите и т.н.

Целта е да се създаде пространство, в което се говори открито за тормоза и се работи за формирането у децата на чувство за емпатия и отговорно поведение.

Настоящия механизъм влиза в сила от 09.05.2018 г. и е утвърден със заповед на директора № 172 / 09.05.2018 г.

Директор:

